

Atque ex his jam facile colliget quispiam sanæ mentis homo, *desamortizationem* illam, un ajunt, honorum Ecclesiæ, qua hodierni gubernantes maxime delectantur, nihil esse aliud, quam veram ac violentam spoliationem adversus jura Ecclesiæ, ipsique naturali legi repugnantem; namque, ut Grotius ipse fatetur (1), « dominium ex qualicumque causa ortum sit, suos semper effectus habet, ex ipso jure naturali, ut scilicet, auferri nequeat, nisi ex causis, quæ aut dominio insunt, aut ex dominorum facto ortum habent. »

Corollaria:

1.^m Ergo principium fundamentale relationum inter Ecclesiam et societatem civilem, constituendum est in absoluta distinctione ac independentia, simul cum dependentia quadam relativa. Absolutam distinctionem et independentiam præ se ferunt, quatenus utriusque origo immediata, finis, destinatio, ministri, media, sunt prorsus distincta. Dependenciam relativam, quatenus, sicut catholici homines, ipsique ministri Ecclesiæ subjiuntur legibus et magistratibus civilis societatis, cujus sunt membra, quoad temporalia atque justas leges civiles, ita vicissim magistratus, ipsique Reges subjiuntur legibus ac ministris Ecclesiæ, quoad negotia spiritualia.

2.^m Ejusmodi absoluta distincio inter utramque potestatem, non modo profluit ex ipsa utriusque diversa natura, sed est veluti fundamentum, primaque conditio *sine qua non* libertatis, tam individualis, quam politicæ (2), quæ absque

(1) *De Jure Belli et Pac.*, lib. 3.º, cap. 2.º

(2) Qua in re consentientes habemus Guizot, aliosque illustres politicos, et scriptores, quos inter Bûchez hæc scribit: « On a essayé de nos jours de nier la nécessité de cette distinction, et l'on n'a pas vu qu' en le faisant on n'ait un des progrès les plus positifs, et les plus incontestables des temps modernes. Qué résulterait-il, en effet, de la confusion de deux pouvoirs? En premier lieu, il arriverait, d'un côté, que la société religieuse perdrait son caractère d'universalité... de l'autre que les nations privées du bien spirituel, isolées par leurs intérêts religieux comme par leurs intérêts politiques, retomberaient dans les sentiments d'hostilité et d'exclusion réciproque propres aux peuples anciens... En fin la garantie la plus puissante de la liberté de tous serait anéantie... une même domination s'appesantirait sur l'âme, et sur le corps, et tout recours serait

utriusque potestatis separatione et independentia periclitantur.

3.^m Principes igitur sæculares nullum *jus in sacra* sibi vendicant, aut vendicare possunt quoad catholicam Ecclesiam, nisi ex hujus aut privilegio, aut permissione. Quod si quidam recentiores pseudopolitici aut jurisconsulti, præfactum jus Principi adjudicant, theoriam istam hauserunt ex absurda illa maxima protestantica: *Cujus est regio, illius est religio*: quasi hæc ex mutatione regionis, vel voluntatis Principis mutanda esset, vel quasi spirituale corporali, internum externo; æternum temporali, Deus homini subjicienda forent. +

CAPUT SECUNDUM.

DE OFFICIIS HOMINIS QUÆ SOCIALIS.

ARTICULUS PRIMUS.

De origine societatis civilis, et supremæ potestatis ejus.

Prænotanda:

1.º Aliud est vestigare originem societatis civilis secundum se spectatæ, seu quatenus significat associationem plurimum hominum et familiarum, ut communem vitam politicam et civilem agant; aliud vestigare originem supremæ potestatis, qua multitudo ista regitur, et ad commune bonum dirigitur.

enlevé au droit individuel. Ce que nous venons de dire n'est pas d'ailleurs une pure hypothèse fondée seulement sur des déductions logiques et douée de preuves positives. L'expérience est faite et le passé offre des exemples nombreux des faits que nous signalons; l'histoire du califat surtout en est la démonstration évidente...

Parmi les Etats chrétiens fondés sur des principes analogues, nous citerons la Russie. Si, dans ce pays, le moment de la décadence n'est pas arrivé, si l'expansion conquérante dure encore, la réunion des deux pouvoirs a néanmoins produit déjà un de ses effets, le despotisme barbare, et impitoyable qui, chaque jour, se manifeste à l'Europe par quelque iniquité nouvelle. » *Encyclop. du XIX siècle*, tom. 20, pag. 286.

2.º Origo societatis civilis, alia est *historica*, nempe, factum illud a quo occasionem duxit, eaque varia existit pro varietate rerum, factorum, vel circumstantiarum, quæ constitutionem politicam hujus vel illius societatis determinarunt. Quorum quædam, non omnia, expressit Cicero his verbis (1): «Subjiciunt se homines imperio alterius et potestati, pluribus de causis. Ducuntur enim aut benevolentia, aut beneficiorum multitudine, aut dignitatis præstantia, aut spe id sibi utile futurum, aut metu, ne vi parere cogantur, aut spe largitionis, promissionisque capti.» Alia est origo *philosophica* seu rationalis, qua continetur et exprimitur prima ratio sufficiens civilis societatis, ejusque fundamentum rationale. Atque de hac postrema hic sermo habetur.

THESIS 1.^a

Origo societatis civilis repelenda est ex ipsa hominis natura.

Prob. 1.º Inest homini inclinatio naturalis et spontanea ad agendam vitam socialem et politicam cum aliis, prout habetur sive dignoscitur aperte: 1.º ex eo quod sponte quærit aliorum hominum convictum et societatem, ex qua vehementem voluptatem accipit: 2.º ex amore patriæ, qui homini naturalis existit, quique civilem ac politicam societatem respicit et supponit: 3.º ac præsertim, quia impossibile est quod homo sibi congruæ subveniat, nec etiam quoad ipsas necessitates physicas vitæ, nisi ex consortio atque politica communicatione cum alio, ex qua, et per quam ratione distributionis virium, sive per *divisionem laboris*, unusquisque sibi congrue et facile providere potest de necessariis et utilibus ad vitam. Unde merito D. Thomas (2) «Naturale est homini, ut sit animal sociale, et politicum in multitudine vivens, quod ejusdem naturalis necessitas declarat. Aliis enim animalibus natura præparavit cibum, tegumenta pilorum, defensionem, ut dentes, cornua ungues, vel saltem velocita-

(1) *De Offic.*, Cap. 6.º

(2) *De Regim. Princ.*, lib. 1.º, Cap. 1.º

tem ad fugam. Homo autem institutus est nullo horum sibi a natura præparato, sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi hæc omnia officio manuum posset præparare, ad quæ omnia præparanda unus homo non sufficit; nam unus homo per se sufficienter vitam transigere non posset. Et igitur homini naturale, quod in societate multorum vivat. Amplius: aliis animalibus insita est naturalis industria ad omnia ea quæ sunt eis utilia, vel nociva... Homo autem horum quæ sunt vitæ suæ necessaria, naturalem cognitionem habet solum in communi, quasi eo per rationem valente (quatenus potest rationis ope) ex universalibus principiis ad cognitionem singulorum, quæ necessaria sunt humanæ vitæ pervenire. Non est autem possibile, quod unus homo ad omnia hujusmodi per suam rationem pertingat. Est igitur necessarium homini quod in multitudine vivat, ut unus ab alio adjuvetur, et diversi diversis inveniendis (ecce divisionem laboris) per rationem occupentur, puta, unus in medicina, alius in hoc, alius in alio.»

Prob. 2.º ex inclinatione *rationali* hominis, quæ non minus quam naturalis ea et spontanea quoad sensibilia et necessaria vitæ physicæ, hominem impellit ad civilem societatem. Etenim homo, utpote ens intellectuale et morale, cui, ut aptissime loquitur D. Thomas, *loco omnium data est ratio*, sibi vendicat naturalem inclinationem ad perficiendum seipsum per evolutionem et culturam facultatum intellectualium et moralium; atqui hoc non nisi imperfectissime obtineri potest, nisi ope societatis civilis, in qua per disciplinam aliorum, per convictum socialem, et litterarium, per exempla virtutum, et vitiorum omnis generis, ac per mutuam communicationem conceptuum ope sermonis, instruitur mediis congruis ad seipsum intellectualiter et moraliter perficiendum, et evolvendum: ergo sicut inest homini per naturam inclinatio ad civilem societatem propter necessitates physicæ ac sensibilis vitæ, ita et potiori ratione propter necessitates intellectualis et moralis vitæ.

Prob. 3.º ex facultate sermonis articulati, quæ homini per naturam inest. Hæc quippe facultas aperte veluti a *posteriori* demonstrat et innuit, hominem factum, ac constitutum per naturam ad degendam vitam socialem cum aliis hominibus, quibuscum mutuo ac reciproca ratione, proprios ac in-

ternos conceptus communicet. Scite ad rem D. Thomas (1): «Hoc etiam evidentissime declaratur per hoc quod est proprium hominis locutione uti, per quam unus homo aliis suum conceptum totaliter potest exprimere. Alia quidem animalia exprimunt mutuo passiones suas in communi, ut canis in latratu iram... Magis igitur homo est communicativus alteri, quam quodcumque aliud animal, quod gregale videatur ut grus, formica, et apis.»

Corollaria.

1.^m Ergo rationi et experientiæ simul adversatur, Hobbes sententia, qua statuit, homini naturale existere extra societatem, ac ab aliis hominibus segregem vitam agere.

2.^m Nec minus absurde adjecit idem Hobbes, civilem societatem non aliam originem agnoscere nisi bellum aut violentiam fortioris contra alios. Nam id si accipiatur quoad originem philosophicam societatis, falsum demonstratur ex dictis; si accipiatur, aut de origine historica, aut de origine potestatis supremæ in societate civili, locum habere potest quoad singularem casum, minime quoad omnes.

3.^m Ergo absurdum similiter est *pactum illud sociale* Rousseau, quod politici quidem recentiores ac rerum publicarum scriptores, amplectuntur atque summopere extollunt. Siquidem, theoria illa *pacti socialis*, tota quanta est, innititur hypothesi hominis cui naturale sit extra aliorum societatem; ac segregis, ferarum more, vitam agere. Quæ quidem hypothesis, non modo gratuita prorsus, sed rationi, experientiæ, ipsique naturæ humanæ, repugnans es opposita, ex thesis probationibus demonstratur.

THESIS 2.^a

Suprema potestas, qua regitur civilis societas, originem ducit immediate ex jure humano, mediate vero ex jure divino, seu ex Deo auctore naturæ humanæ.

Prob. 1.^a pars. Nec Deus, nec natura præcipiunt potestatem supremam societatis civilis obtineri ab hoc, vel illo ho-

(1) Loc. cit.

mine; imo vero nec designant aut præcipiunt formam determinatam quoad possessionem, et exercitium prædictæ potestatis, quæ ab uno, vel pluribus, idque adhuc diversimode obtineri et exerceri potest. Ergo ejusmodi suprema potestas non nisi ex hominum associatorum voluntate originem immediatam potest ducere. Ergo potestas suprema, qua societas civilis regitur, si in concreto spectetur, oritur ex conventionem hominum, ex quibus societas illa coalescit; quæ quidem conventio, vel tacita, vel expressa, vel etiam juridica esse potest, ut dum una societas vel natio alteri aggregatur ope belli justis; si enim bellum sit injustum, suprema potestas non ex subditorum juridica saltem voluntate, sed *injusta usurpatione* habetur, quæ nullum jus legitimum præsefert.

Prob. 2.^a Suprema potestas civilis profluit immediate a jure humano, sive quoad designationem personæ, sive quoad formam regiminis spectetur. Quoad designationem personæ, quia, ut optime habet Bellarminus, «sublato jure positivo, non est major ratio cur ex multis æqualibus, unus potius quam alius dominetur.» Quoad formam regiminis, quia, ut idem subdit, «pendet a consensu multitudinis constituere super se Regem, vel Consules, vel alios magistratus, ut patet; et si causa legitima adsit, potest multitudo mutare regnum in aristocratiam, aut democratiam, et e contrario.»

Prob. altera pars. Primo enim ea haberi potest corollarium legitimum præcedentis thesis. Cum enim indubium sit, multorum hominum societatem, nec firmam et ordinatam consistere posse, nec associatorum hominum commune bonum et commoda procurare et tueri, nisi adsit suprema aliqua potestas, qua ordo et firmitas societatis conserventur, jura singulorum in tuto collocentur, commune omnium bonum, commoda, et utilitates promoveantur, colligere primum est, publicam potestatem secundum se spectatam, eandem originem sibi vindicare, ac ipsa civilis societas, cujus est veluti conditio essentialis, quæque nec constitui, nec consistere potest sine illa. Atqui origo societatis est ipsamet natura hominis, vel si malueris, Deus auctor hujus naturæ; ergo quamvis suprema potestas, prout per hanc vel illam personam, sub hac, vel illa forma exercetur, ortum ducat immediate ex jure, vel voluntate hominum, mediate et radi-

caliter originem ducit ex jure naturæ, sive ex Deo, auctore humanæ naturæ.

Inferitur ex dictis, supremam potestatem civilem, si in concreto et adæquate spectetur, coalescere ex duplici elemento, quorum unum est humanum, alterum divinum et naturale. Ratione prioris, societas civilis ac suprema potestas, qua regitur, mutabilitati et variationi est obnoxia, tum quoad designationem personæ, tum quoad limites, modum, et tempus potestatem exercendi, tum quoad formam sive organismum societatis. Ratio e elementi divini, et naturalis, immutabilitatem quandam et necessitatem sibi vindicat: atque ex hoc fonte emanant jus ferendi leges, et cogendi populum ad earum observantiam, facultas puniendi etiam pœna mortis, vel obligandi in conscientia ad servandas leges justas, cætera hujusmodi.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objicies 1.º adversus 1.^{am} thesim. Si hominum civilis societas ex ipsa natura humana originem duceret, repugnaret legi naturali, illicitaque redderetur vita hominum illorum qui, vel in desertis eremiticam, vel in cœnobiis religiosam vitam degunt: ergo. Prob. ant. Nam homines illi separati existunt a reliquis hominibus in societate degentibus, nec quidquam conferunt ad commune bonum, et perfectionem ejus: ergo.

Resp. Neg. ant. Ad prob. neg. ant. Homines de quibus objectio, separantur quidem a consortio aliorum hominum quoad relationes illas inferioris ordinis, quæ habentur in theatris, in plateis, in choreis, aliisque hujusmodi, quæ nimium ab hominibus frequentantur; sed minime separantur ab iis quoad relationes eas superioris ordinis, quæ sunt velati fundamentales respectu societatis, imo ex quibus hæc maxime perficitur, ut quoad vitam politicam, victum, cibum, vestitum, scientias, virtutes morales, cultum divinum, auxilium, solamina, beneficia omnis generis præstanda cæteris civibus, in vita, in morte, in domo, in templo, ubique demum, et quoad omnia sive temporalia, sive spiritualia.

Objic. 2.º cum Rousseau. Societas civilis exurgit ex ordi-

ne sociali hominum; sed socialis ordo apud homines, originem non ducit ex natura: ergo (1).

Resp. Neg. min. Ex probationibus duarum thesium adductis, satis constat, non modo civilem societatem hominum, sed ipsam supremam potestatem, qua regitur, si secundum se, abstrahendo a personis, et formis determinatis, spectetur, ex hominis natura, naturalique inclinatione sua sponte necessario profluere. Ac ad postremam quidem quod attinet, quam præcipue Rousseau convellere pertentat, quisque facile videt esse consecrarium conditionemque essentialem hominis qua socialis vitæ ex natura idoneus. Namque, ut optime habet D. Thomas, (2) «si naturale est homini quod in societate multorum vivat, necesse est in hominibus esse, per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus, et unoquoque id quod est sibi congruum providente, multitudo in diversa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habens, sicut et corpus hominis, et cujuslibet animalis deflueret, nisi esset aliqua vis regitiva communis in corpore, quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet.»

Objic. 3.º adversus alteram thesim. Si suprema potestas in concreto ex jure humano immediate oriretur, sequeretur eos qui eandem obtinent, a populo dependere, ac proinde posse ejusmodi potestate privari, atqui hoc minime admittere oportet, cum seditionibus politicis, ac injustis viam sternat: ergo.

Resp. Dist. ant. Posse ejusmodi potestate privari quoad eos qui præsent ex vi electionis populi ad determinatum tempus, conc. quoad eos qui præsent aut jure hæreditario, aut sine determinatione temporis, subd. si adsit legitima causa, ac cum determinatis adjunctis, conc. secus, neg. Ut æquivocationi non sit locus, ac sensus solutionis capiatur, hæc adnotare liceat: 1.º Si sermo sit de iis qui societati præsent ex populi electione ad certum aut determinatum tempus, ut con-

(1) «L'ordre social, inquit ille, es un droit sacré qui ser de base à tous les autres. Cependant, ce droit ne vient point de la nature: il est donc fondé sur des conventions.» *Du Contr. soc.*, lib. 1.er, cap. 1.er

(2) *De Regim. Princ.*, lib. 1.º, cap. 1.º

tingere solet in societate, quæ *Respublica* dicitur, transacto tempore præfixo, licite possunt in potestate privari, etiamsi nullam specialem causam dederint: 2.º Si sermo sit de iis qui supremam potestatem absque limitatione temporis exercent, ut contingit in Regibus, vel hanc potestatem obtinuerunt ex populi electione, excludendo positive jus hæreditarium, prout in veteri Polonia continebat; et tunc ea privari nequeunt dum vivunt, nisi legitima causa, ac adjuncta quædam adsint; attamen hæc suprema potestas a populo dependet, quatenus post mortem regis eam libere committit vel tradit alteri: vel supremam potestatem obtinuerunt ex jure hæreditario ipsis collato; et tunc quia populus supremam potestatem simul cum jure hæreditario, ac proinde non solum primo regi, sed ejus successoribus, contulit atque in perpetuum commisit, eundem hac potestate licite privare nequit, nisi legitima ac sufficiens causa pro rei conditione adsit.

Jam vero, legitima causa hic solum esse potest abusus potestatis per tyrannidem, si tamen simul adsint conditiones et adjuncta quædam, quæ ut cum D. Thoma exponamus:

1.º Opus est ut interveniat non quilibet abusus potestatis, sed abusus ita notabilis, ut tyrannidem fere intolerabilem constituat: «Et quidem si non fuerit excessus tyrannidis, utilius est remissam tyrannidem tolerare ad tempus, quam in tyrannum agendo, multis implicari periculis, quæ sunt graviora ipsa tyrannide: potest enim contingere, ut qui contra tyrannum agunt, prævalere non possint, et sit provocatus tyrannus magis desaviat. Quod si prævalere quis possit adversus tyrannum, ex hoc ipso proveniunt multoties gravissimæ dissensiones in populo, sive dum in tyrannum insurgitur, sive post dejectionem tyranni, erga ordinationem regiminis multitudo separatur in partes (1).»

2.º Populus nequit licite insurgere adversus regem, etiam tyrannum, si aliter remedium possit aferri, prouti per consilia, et minas aliorum regum, maxime vero, si possit ad superiorem recurri. «Si vero ad jus alicujus superioris per-

(1) *Loc. cit.*, cap. 6.º

lineat multitudini providere de rege, expectandum est ab eo remedium contra tyranni nequitiam.»

3.º Si nullum aliud suppetat remedium contra intolerabilem tyrannidem, potest quidem tyrannus potestate privari; ad id tamen procedendum est non ex tumultuaria populi seditione aut privata aliquorum voluntate, sed ope, et consilio eorum hominum, vel collegiorum, ad quos maxime spectat pro societatis diversa natura, conditione, et forma regiminis, communi saluti prospicere. «Contra tyrannorum sævitiam, non privata præsumptione aliquorum, sed auctoritate publica procedendum (1).»

4.º Tandem ejusmodi privatio potestatis per simplicem depositionem, aut limitationem fieri debet; ast minime per mortem tyranni, saltem quoad tyrannum per abusum potestatis, quidquid sit de tyranno usurpationis. «Si sit intolerabilis excessus tyrannidis, quibusdam visum fuit, ut ad fortium virorum virtutem pertineat tyrannum interimere, seque pro liberatione multitudinis exponere periculis mortis... Sed hoc apostolicæ doctrinæ non congruit... Quod si omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum est ad regem omnium Deum, qui est adjutor in opportunitatibus, in tribulatione (2).»

Adque ex doctrina hic exposita inferitur: 1.º difficile admodum esse, quamvis non penitus impossibile, locum habere causas omnes, et conditiones, quæ exiguntur ad privandum regem potestate publica: 2.º doctrinam D. Thomæ de re hac, nec tyrannidi, ne seditionibus, ac tumultibus politicis favere, ita ut utrumque periculum et extremum fugiat, ac reprobationis nota insigniat.

Ex his quæ disseruimus, tum alibi de lege naturali, tum in hocce articulo, satis liquet prorsus rejiciendam esse theoriam illam *suffragii universalis*, ut vocant, quam recentiores

(1) *Ibid.*

(2) *Ibid.*